

HALK İNANIŞLARINDA GİYİM-KUŞAM KÜLTÜRÜNE DAİR UYGULAMALAR

Practices Concerning Clothing Culture in Folk Beliefs

Prof.Dr.Fatma KOÇ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü Ankara, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-3267-5366

Öğr.Gör.Ceren ÖZ

Çankırı Karatekin Üniversitesi, anat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü Çankırı, Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-6345-4040

Cite As: Koç, F. & Öz, C. (2021). "Halk İnanışlarında Giyim-Kuşam Kültürüne Dair Uygulamalar", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(51): 2588-2601

ÖZET

Yeryüzünde yaşayan canlılar aynı zamanda var olma mücadelesi vermektedir. İnsanlar da ilk ortaya çıktıkları dönemden itibaren bu var olma mücadelesi içerisinde olmuşlardır. Yaşadıkları ortamın fiziki yapısının yarattığı olumsuz koşulları gidermeye çalışırken, besin ve giysi ihtiyacını karşılamak, vahşi hayvanlara karşı kendini savunmak zorunda kalmışlardır. Bunların yanı sıra insanoğlu anlayamadığı, nedenini bilmediği ve çözümlenemediği doğa ve doğa üstü olaylar karşısında ne şekilde davranması gerektiğini çözmeye çalışmış, çaresiz kaldığı olayların yarattığı korkunun ve merakın sonucu, bunların tanımlayamadıkları doğaüstü güçler tarafından yapıldığı inancı hakim olmaya başlamıştır. İlerleyen süreçte insanlar buldukları coğrafyanın şartlarına göre doğaüstü güçlerle bağlantılı inanç sistemleri oluşturmuşlar ve bu inanç sistemleri zaman içerisinde gelişme göstererek, çeşitli olayların etkisi ile gelişerek toplumların geleneksel yapılarını oluşturmaya başlamıştır. Her toplumun kendine özgü bu geleneksel yapısı, o toplumun kültürel yapısının temelini oluşturmuştur. Günümüze kadar gelebilen ve halk inancı olarak adlandırılan uygulamaların en niteleyici özelliği batıl olarak dahi kabul gören birçok inanışın günümüzde hala uygulanıyor olmasıdır. Söz konusu inançlar toplumların yaşam tarzlarını etkilediği gibi insanların kimlik göstergesi olan giyim kuşama dair değerlerini de etkilemiştir. Tarihi süreçte insanların sosyal yaşamları, statüleri, yaşayışları, inanışları kısaca tüm özelliklerini yansıtan kültürel alt yapıları hakkında bilgiler sunmaktadır. Halk inanışlarının da insanların hem işlevsel ihtiyaçlarını karşılayan hem de sosyolojik birer kimliğe dönüşen giyim kuşam kültürüne nüfuz etmiş olması kaçınılmazdır çünkü insan giysisini bedeni üzerinde taşır ve onu bedenini ve duyu dünyasını koruduğuna inanır. Bu bazen maddi parçalar bazen de manevi değerler ile gerçekleştirilir. Bu araştırmada halk inanışlarında giyim eşyaları ve kültürüne ait değerlere ilişkin halk inançların ve bunlara dayalı uygulamaların neler olduğu araştırılmaya çalışılmıştır ve tespit edilen uygulamalar örtüleme, sahiplenme, satma/satılma, bağlama/bağlanma inanç kodları üzerinden sınıflandırılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halk İnanışları; Giyim Kuşam; Batıl İnanışlar; Kültür; İnanç Kodları.

ABSTRACT

Every living thing on earth is struggling to exist. Human beings have also been involved in these existence discussions since their first appearance. While trying to overcome the negative conditions created by the physical structure of the environment they live in, they had to meet their food and clothing needs and defend themselves against wild animals. On the other hand, human beings have tried to figure out how to behave in the face of natural and supernatural events that they cannot understand, do not know the reason for and cannot analyze; and as a result of the fear and curiosity created by the events that they are helpless, the belief that these are made by supernatural forces that they cannot define has begun to dominate. In the following process, people have formed belief systems associated with supernatural forces according to the conditions of the geography they are in, and these belief systems have evolved over time and begun to form the traditional structures of societies by developing with the effect of various events. This traditional structure of each society has formed the base of the cultural structure of that society. The most qualifying feature of the practices that have survived to the present day and are called folk beliefs is that many beliefs that are accepted even as superstitious are still practised today. These mentioned beliefs not only affected the lifestyles of societies but also affected values related to people's clothing which is regarded as a demonstration of identity. In the historical process, it provides information about the social life, status, lifestyle, beliefs of people, in short, their cultural infrastructures that reflect all their characteristics. It is inevitable that folk beliefs have penetrated the clothing culture that both meets the functional needs of people and turns into sociological identities because people carry their clothes on their bodies and believe that they protect their bodies and emotional world. This is sometimes brought into being through material pieces and sometimes with spiritual significances. In this research, it has been tried to investigate what folk beliefs and practices based on the values of clothing, and culture are in folk beliefs, and the identified practices are examined by classifying them through the belief codes of covering, owning, selling/sale, tying/attachment.

Keywords: Folk Beliefs; Clothing; Superstitions; Culture; Beliefcodes.

1. GİRİŞ

İnsanlar, toplu yaşama uyum sağlamalarına kadar geçen süreçte ilk önce var olma savaşı vermiş, duyu ve düşüncelerine göre yaşamını sürdürmeye çalışmış, bu doğrultuda gereken ortamı yaratmaya, tecrübelerini, oluşturdukları değer yargılarını tecrübeleri ile birleştirerek sonraki nesillere aktarmaya çalışmışlardır. Dünyayı, doğayı ve toplumlarını anlamaya yönelik bir istek ve gereksinimle davranmışlardır (Atsız, 2004: 101).

Toplu yaşamda insanların karşılıklı çıkarlarının korunması ve düzenin sağlanabilmesi ihtiyacı doğmuş ve bunun için bir takım ahlak kuralları geliştirilmiştir ve inançlarla güçlenen bu ahlak kuralları toplumların kültür yapılarını güçlü bir şekilde etkilemiştir. Kültürel birikimlerin oluşabilmesi için, belirli bir coğrafyada yaşayan insanların ortak yaşam alanları ve birtakım değerlere sahip olması gerekmektedir. Aynı toplum içerisinde yaşayan insanlar, birbirlerinden etkilenerek ve öğrenerek edindikleri bilgileri geliştirmekte ve diğer toplumlarla etkileşimleri ile kültürel birikimleri oluşturmuşlardır. Kültür bilimci T.S. Eliot; “İnancın davranışı etkileyecek kadar güçlü olduğu gibi, davranışın da inancı etkileyecek kadar güçlü” olduğunu ifade eder. Davranış olarak kültür, bir avuç insanın yaşamına sağlamca yerleştiği ve beslediği bir dizi inançtır. İnançlar ister dini ister estetik olsun, sonunda gündelik yaşamı tümüyle aşar (Eagleton, 2016: 147). Halk inanışları da inancın davranışı etkileme boyutunda kimi zaman batıl kabul edilerek reddedilen, kimi zaman sahiplenilen davranışlar olarak günlük yaşama dahil edilmişlerdir. Günümüzde inanç ya da kültürel temelleri bilinerek ya da bilinmeyerek yaşayışın rutinine yer etmiş halk inanışları oldukça fazladır.

Bir konunun akıl dışı olması onun varoluşuna karşı bir temellendirme değil; tersine, varoluşunun bir koşuludur (Nietzsche, 2001: 179). Nietzsche'nin sözlerindeki gibi; halk inanışları içerisindeki uygulamaların akıl dışı olup olmaması onları temellendirmek için gerekli değil, aksine var olması, inanılması için birer neden olabilmektedir.

Toplumlar oluşturdukları inanç sistemlerini yaşayışlarına da yansıtılmışlardır. Özellikle gündelik yaşamda yaşamın içine adapte olan halk inanışlarına dair uygulamalar benliklerinin ve aidiyetlerinin de birer sembolü konumundaki giyim kuşam kültüründe de yer edinmiştir. Giyim kuşam kültürü üzerinde çeşitli korunma, tedavi, bakım, istek gibi amaçlar ile uygulamalar geliştirilmiştir. Özellikle bu uygulamaların bir arada yaşayan topluluklarda giysiler üzerinden yayılmasının giysilerin en etkili gösterge araçlarından olması oldukça etkilidir. Koç ve Koca'nın (2015:) yapmış oldukları çalışmada gelenekli yaşamda kullanılan giysilerde “*bedene ne giyildiği değil ne şekilde giyildiğinin*” ön planda olduğunu vurgulamışlardır. Yani onları bedenlerinin üzerinde dizeken neyin nerede ve nasıl olması gerektiği hangi rengin kullanılması durumu, süslemelerin özellikleri ve aksesuarların uyumu her biri yaşanmışlığın ve inançların derinliklerinden gelen tecrübeler ile oluşturulmuştur. bu durum bazı toplumlarda daha yoğun iken bazı toplumlarda daha az görülmüş ancak modern toplumlarda dahil çoğunlukla varlığını korumuştur. Koç ve Koca Dolayısıyla, toplumsal normlara dayalı olarak beden biçimlendirilmesi ile giysilerin farklı şekilde kullanılması giysilere gerçek işlevinin dışında farklı anlamlar yükler ve toplumun karmaşık kimliğinin okunmasında özel bir dil oluşturulur.

1.1. Halk İnanışları

İnsanlar var oldukları günden beri, kavrayamadıkları, çözümlenemedikleri ve anlayamadıkları olaylara olağanüstülük katma eğiliminde olmuştur. Dünyada var olan her nesnenin bir ruhu olduğuna, bu ruhların birbirleri ile sürekli etkileşimde olduğuna inanan ilk insanların, karşılaştıkları her türlü olumlu veya olumsuz doğa olaylarında bu ruhların etkili olduğuna inandıkları görülmektedir. Malinowski ve Lévi-Bruhl gibi antropologlara göre, ilkel insanlar olayları kontrol edemedikleri ve gerçek sebepleri bilemedikleri zaman, doğadaki cansız nesnelere gizem ve güç atfederek büyü, sihir vb. bätül inanışlara başvurmuşlardır (Ayten, Köse, 2009: 54).

İlk çağlarda yaşayan insanların doğa üstü diye nitelendirilen bu tür olaylara verdiği tepkilerin, bazıları aynı şekilde günümüze kadar gelirken, bazıları da birtakım değişikliklere uğramıştır. Ruh bağlantılı inanç sisteminin oluşumunda en büyük etken, olayların bir neden sonuç ilişkisi ile yorumlanamaması, mantıklı bir izah tarzının oluşturulamamasından kaynaklandığı düşünülebilir. Warren 1934'te Batıl İnanış için; "Bilimsel açıdan yanlışlığı ispatlanmış olsa dahi doğadaki olayları doğaüstü güçlere mal etme eğilimi" (Ayhan, Yarar, 2005: 16) tanımını kullanmıştır.

Orta Asya Uygurlukları'na göre doğa olayları gökteki ve yerdeki tanrıların ve onların temsilcisi olan iyi ve kötü ruhların eseridir. Öntürkler olarak nitelendirilen İskitlere ait kurgan denilen mezarlarda yapılan araştırmalarda bulunan materyallerden ve o döneme ait kaya resimlerinden anlaşıldığı kadarıyla İskitlerin de ilk çağ Orta Asya insanının bu inanış biçimini biraz daha geliştirerek kam (şaman) denilen bir müesseseyi benimsedikleri görülmektedir. Şaman kötü ruhlar, doğal afetler, kuraklık, hastalıklar ve kayıp şeylerin bulunması gibi işlerle uğraştığı sırada birtakım materyaller kullanır. Bu materyaller onların ruhlar dünyası ile iletişim kurmalarını sağlamaktadır (Çobanoğlu, 03 Nisan 2019).

Türkler, tarihte değişik zaman dilimleri içerisinde Şamanizm, Budizm, Manihaizm, Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık gibi din ve inanışları benimsemişlerdir. Ancak Türk kavimlerinin Şamanizm'in birçok inanış ve kaidelerini başka dinleri benimsediklerinde dahi bırakmadıkları görülmektedir (Aslan, 2009: 18).

Eski Türk toplumlarında; Türkler'in doğada var olan her şeyin bir ruhu olduğuna ve bu ruhların insanları kötülüklerden, hastalıklardan ve felaketlerden koruduklarına inanmaları bu inanışların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır denilebilir. Türkler tarih boyunca doğaya karşı büyük saygı duymuşlar, doğayı hor görmenin, onu kötü kullanmanın ve saygı göstermenin doğada var olan ruhları kızdıracağına inanmışlardır. Doğada var olan bazı materyallerin ise çok güçlü bir ruh yapısına sahip olduğu ve bunlardaki ruhların kötü ruhları yok edeceğine inanılmıştır. Şaman inancı öncesi animizm (canlılık) olarak adlandırılan inanç sisteminden aktarılan inanışlara göre her şeyin bir ruhu olduğu gibi bu ruhların aynı zamanda bağlı olduğu yerden ayrılabilmesine inanmışlardır. Bu inanca göre, ruhun bedene ya da bedenini bazı bölümlerine bağlı olduğuna inanılır. Ruh canlıdır ve bedenini dışındayken de onu etkiler (Artun, 2012).

İlk insanlardan günümüze kadar devam eden bir takım halk inanışları ve bu inanışları doğrultusunda geliştirilen uygulamalar; temelde insanların fiziksel olarak karşılayamadığı korkularına düşünsel olarak geliştirdikleri yöntemlerin uzantılarıdır denilebilir. Bu yöntemler insanların günlük yaşamlarında yer edinirken, insanların bedensel korunmasına ve ifadesine imkan sağlayan giysiler ve giysi unsurları da bu uygulamalardan etkilenmişlerdir.

1.2. Halk İnanışlarında Giyim-Kuşam Kültürü

Giysiler, tarihsel süreçte öncelikli olarak korunma amaçlı olarak ortaya çıkmışlar fakat zamanla korunmaya ek olarak pek çok farklı işlev kazanmışlar. Coğrafi koşullar ve hammadde temininin sağladığı imkanlar doğrultusunda aynı alanlarda yaşamını sürdüren toplulukların giyim kuşam kültürleri benzer biçimlenmiştir. Özellikle bir arada yaşayan toplumlarda giysiler cinsiyet, kimlik, inanç, gelenekler gibi özellikleri tanımlayan semboller niteliğindedirler. Tarih boyunca ait oldukları toplumların sosyal, kültürel ve coğrafik özelliklerini hatta yaşam felsefelerini yansıtan giysiler, insanlık tarihinin gelişim belgeleri arasında yer almaktadır. Geçerli olan değer yargıları, kabul edilen inançlar ve töreler ile şekillenen bu giysilerin obje, renk, biçim, kullanım usulleri, giyinme üslubu tüm toplumlarda kompleks bir yapı ile oluşturulmuştur (Koç, Koca, 2016: 757). İnsan ait olduğu toplumun kültürünün bir parçasıdır ve bu kültürün etkisi altındadır. Bu durum insanların giyim özelliklerinin tarihte neden bu kadar farklı olduğunu açıklayan en önemli unsurlardan birisidir. Kültürel birikimin diğer nesillere aktarılması zaman içinde müthiş bir fark yaratmıştır (Koç ve Koca, 2019: 155). Toplumsal etkileşimde, giysiler, aksesuarlar ve giyinme şekilleri iletişim bağlamında bir sembol olarak kullanılmıştır. Bu semboller, bireyin içinde bulunduğu toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik yapıda anlam üretmekte ve kimliklerin sosyo-ekonomik, siyasal, dini içeriklerindeki ifadelerinde önemli rol oynamaktadırlar (Barnard, 2001: 47-68).

Toplumların giyim kuşam kültürünü etkilemiş faktörlerden birisi de yüzyıllar boyu sürdürdükleri ve diğer toplumlarla etkileşim haline geçtikçe biçimlenen halk inanışları ve bu inanışlar sonucu oluşan geleneksel kültürleridir denilebilir. İnsanlar göçler, ticari ilişkiler ve istilalar sonucu sürekli birbirleriyle irtibat halinde olmuşlar ve kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Bazı coğrafi ve ahlaki gerekçelerle inanç sistemlerinde bazı kısıtlamalar yapıldığı bu durumun da giyim kuşam kültürlerine de yansıdığı bazı giyim kuşam alışkanlıklarının bulunduğu coğrafya ile sınırlı kaldığı, bazılarının başka toplumlara da yayıldığını söylemek mümkündür. Örneğin Türklerin mekanlarını süslerken çadırlarında, kilimlerinde, kumaşlarında ve giysilerinde kullandıkları motifler genelde doğada var olan canlı veya cansız objeleri yansıtmaktadır. Yaşam koşullarının doğaya bağımlı olması ve bu durumun yaşamlarına inanç sistemlerine yansıtılmaları, doğayı ve doğadaki varlıkları kutsal kabul etmeleri sonucu giysilere ve motiflere yansımıştır. Güney Altaylılarda yaş, cinsiyet ve aile durumu göstergesi olarak öne çıkan giysi, insanın doğa ve toplum arasındaki ilişkisini yansıtmaktadır. Giysi, beden (mikrokosmos) ve dünya (makro-kosmos) arasında bir çeşit sınırdır (Aça, Yolcu, Aça, 2019: 39).

Toplumdan topluma, dolayısı ile de kültürden kültüre uygulamalar değişiklikler gösterebilmektedir. Mavi renk birçok toplumda nazara karşı kullanılmaktadır. Mavi gözden, mavi gökten gelebilecek kötü gücü yine mavi renk etkisiz hale getirecek düşüncesi hakimdir. Kosova Türkleri yeni doğum yapmış kadına mavi kurdele ya da eşarp takar. Yine aynı amaçla gelinin omuzlarından aşağıya mavi bir şerit sarkıtılırken (Uçkun, 2007: 3), Yezidiler maviye büyük saygı göstererek giyim ve mefruşat kumaşlarını asla bu renge boyamazlar (Garnett, 2009: 330). Bu tür inanışlar kimi zaman aynı şekilde kimi zaman da değişimlere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir.

Elbiseyi bütünleyen takıların da inanç sistemlerinin ve kültürel yapının etkisinde kaldığı söylenebilir. Hemen hemen bütün toplumlarda insanlar; var olan doğa üstü güçlere karşı duyulan korkuyla ve hastalıklarla mücadelede, toplumlar bu konuda bilgisi olduğuna, olağanüstü güçlerle ilişkisi olduğuna ve ruhlarla iletişime geçtiğine inanılan kişilerden yardım istemişler ve bunları inanç sistemlerine yerleştirmişlerdir. Takıldığı bölgeye ilgiyi çekme işlevi ile takıların halk inanışlarında kullanmasına sıklıkla rastlanmaktadır.

Tarihi süreçte insanların sosyal yaşamları, statüleri, yaşayışları, inanışları kısaca tüm özelliklerini yansıtan kültürel alt yapıları hakkında bilgiler sunmaktadır. Halk inanışlarının da insanların hem işlevsel ihtiyaçlarını karşılayan hem de sosyolojik birer kimliğe dönüşen giyim kuşam kültürüne nüfuz etmiş olması kaçınılmazdır çünkü insan giysisini bedeni üzerinde taşır ve onu bedenini ve duygu dünyasını koruduğuna inanır. Bu bazen maddi parçalar bazen de manevi değerler ile gerçekleştirilir. Bu çalışmada; halk inanışlarında giyim eşyaları ve kültürüne ait değerlere ilişkin halk inançların ve bunlara dayalı uygulamaların neler olduğu araştırılmaya çalışılmıştır ve tespit edilen uygulamalar örtüleme, sahiplenme, satma/satılma, bağlama/bağlanma inanç kodları üzerinden sınıflandırılarak incelenmiştir.

2. YÖNTEM

Malinowski “İnsan her şeyden önce organizmasının ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Beslenme, barınma, korunma gibi kişisel ihtiyaçlarını karşılamak adına düzenlemeler yapmalı, örgütlenmeli, değer ve ahlak duyguları geliştirerek çözümler üretebilmelidir (Çobanoğlu, 2015: 269-270).” Sözleri ile beslenmeden başlayarak, değer ve ahlak duyguları geliştirmeye kadar uzanan hiyerarşik yapıdan bahsetmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda; dini inanışların, dini inanışlara bağlı olarak ya da yaşayışın gerekliliği sonucunda geliştirilen halk inanışlarının bireylerin kişisel ihtiyaçlarını optimum düzeyde karşılamalarının devamında gelişerek toplumsal sürdürülebilirliği karşıladığı kabul edilebilir. Bu sürdürülebilirliğin de kişilerin en temel korunma ihtiyaçlarından birini karşılayan temelde işlevsel olarak ortaya çıkıp, yaşamın içinde farklı nitelikler kazanarak işlevselliğine devam eden giysiler üzerinden de oluşturulması olası bir durumdur. Bu çalışma; işlevsel teorinin toplum kurumlarına ve törelere değer verme ve kültürü gelecek kuşaklara aktarma ilkelerine bağlı kalarak araştırılması esasında sınırlandırılmıştır.

Çalışmada; halk inanışlarındaki giyim-kuşam kültürüne dair uygulamaların belirlenmesi ve kültürün uygulanabilirlik düzeyinde olmasa da bilgi düzeyinde sürdürülebilir kılınması adına önemlidir. Bu doğrultuda belgesel tarama yöntemi ile literatür araştırması yapılmıştır. Belgesel tarama yöntemi var olan kayıt ve belgeleri incelemeye dayanmaktadır (Karasar, 2012: 183). Ayrıca günlük hayatta uygulanmaya devam eden inanışların saptanması amacı ile bir görüşme formu hazırlanarak; rastlantısal ve gönüllülük ilkesi doğrultusunda seçilen ellikişiye uygulanmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda, toplumda halk inanışlarına inanış durumları, bu inanışları yaşamlarına adapte etme durumları ve giyim-kuşam kültürü ile ilgili halk inanışlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Literatür taraması ve görüşme formları sayesinde elde edilen bilgiler doğrultusunda tespit edilen uygulamalar örtüleme, satma-satın alma/sahiplenme, bağlama-bağlanma, basma-basılma kodlarına ayrılarak sınıflandırılmıştır.

-*Örtüleme*: Halk inanışlarında gerçeği kapama, değiştirme, saptırma amacı ile yapılan uygulamaları tanımlamak için örtüleme kodu kullanılmıştır. Örtüleme kimi zaman eylemler kimi zaman da dil varlığı içerisinde olarak sözler ile ifade edilebilir. Özellikle kara iye, kötü ruh, üç harfli gibi varlıkları yanıltmak, kandırmak amacı ile birtakım örtülemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Erkek çocuğun saçını kız saçını gibi uzatılarak, saçına toka, kulağına küpe takarak, kara iyelere onun erkek olmadığı izlenimi verilmeye çalışılması bu durumlara birer örnektir (Yaşar Kalafat, kişisel iletişim, 21 Mayıs 2019).

-*Satma-Satılma/Sahiplenme*: Kimi zaman da kötü ruhların, kara iyelerin insanları ya da nesnelere sahiplendiklerine dair inanışlar bulunmaktadır. Türk halk inanışlarında çocuğunu sürekli kaybeden aileler için, ölüm ruhunun onlara musallat olduğu düşünülmektedir. Bu düşünüş şeklinin bir sonucu olarak da Türk topluluklarının genelinde ölen çocuğun ardından diğerlerinin yaşatılması gayesiyle başka ailelere satma-satın alma şeklinde gerçekleşen ve çocuğa dolaylı yoldan sahip olma ve ölüm ruhundan gerçeği gizleme esasına dayanan bir ritüel uygulanmaktadır (Ergun, Alptürker, 2017: 80).

-*Bağlama-Bağlanma*: Bağlamak ve bağı çözmek her yaşta her cinsten insan için geçerli olmakla beraber, daha ziyade büyü yapmak veya yapılan büyüü bozmak içindir (Kalafat, 2001: 590). Bağlama kısmetin bağlanması adına uygulanmakla beraber, kısmetin açılması için de sıklıkla bağlamanın, düğümün ya da düğme, kemer gibi nesnelere çözülmesi uygulanmaktadır. Ayrıca iyi şans getirmesi için, adak için bileklere

bağlanan uğurlu sayılan nesnelere, ağaçlara bağlanan çaputlar da bağlama kodu içerisinde değerlendirilebilmektedir.

-Basma-Basilma: Türk kültürünün doğum ve sonrası için en yaygın inanış biçimleri arasında basma-basilma adetleri yer almaktadır. Bunlardan en bilineni al basmasıdır. Al karısı olarak da nitelendirilen kötü ruhun lohusalara kötülük yaptığına inanılmaktadır. İnanişaya göre; al basması da al karısı denilen kötü ruhun lohusalara verdiği bir hastalıktır (Şimşek, 2017: 100).

Görüşme formundan elde edilen bilgiler doğrultusunda Maxqda 2020 Programı kullanılarak kodların şehirlere ve uygulamalara göre dağılımı incelenmiş ve görsel algoritmaları oluşturulmuştur.

4. BULGULAR VE YORUM

Görüşme formu hazırlanarak rastlantısal ve gönüllülük ilkesi doğrultusunda seçilen elli kişinin cinsiyet dağılımları incelendiğinde kadın ve erkek olmak üzere; %72 kadın, %28 ise erkek oranı ortaya çıkmaktadır. Cinsiyetler oranlandığında kadın katılımcıların çoğunluğu göze çarpmaktadır. Örneklem yaş grubu incelendiğinde katılımcıların %32'lik kısmının 20-25 yaş arası gençlerden oluştuğu, 26-31 yaş aralığının %14, 32-37 yaş aralığının %18, 38-43 yaş aralığının %14, 44-49 yaş aralığının %10 ve 50 yaş ve üzerinin %12 ile birbirlerine yakın oranlarda katılım gösterdiği görülmektedir. Katılımcıların %8'i ilkökul, %4'ü ortaokul, %12'si lise, %14'ü önlisans, %42'si lisans, %10'u yüksek lisans ve %10'u doktora mezunu olarak dağılmaktadır. Katılımcıların genellikle lisans mezunu oldukları ve eğitim seviyesinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Duymuş ya da inanıyor olduğunuz batıl ya da halk inanışlarını genellikle hangi çevreden öğrendiniz? Sorusuna verilen cevaplardan elde edilen bilgiler doğrultusunda inanışların öğrenilme durumlarının %66'lık oran ile büyük ölçüde postfigüratif (kendinden yaşça büyük kişilerden), %6'lık en düşük oranda da prefigüratif (kendinden yaşça küçük kişilerden) şekilde öğrenildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer öğrenme biçimleri %10 arkadaş çevresinden, %8 sosyal medya ve uygulamalarından, %10 da kitap, dergi, makale gibi yazılı kaynaklardan şeklinde dağılmaktadır.

Tablo 1. Halk inanışları ve batıl inanışlarla ilgili genel düşünceler

	EVET		HAYIR		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%
Uğuruna inandığınız maddi objeler var mıdır?	32	64	18	36	50	100
Uğuruna inandığınız manevi değerler var mıdır?	44	88	6	12	50	100
Uğuruna inandığınız bir giysiniz ya da giyim aksesuarınız var mıdır?	9	18	41	82	50	100
Genel olarak halk inanışlarının varlığına inanır mısınız?	23	46	27	54	50	100
Halk inanışlarının İslam dini ilişkili olduğunu düşünüyor musunuz?	12	24	38	76	50	100
Gecenin şerrine inanır mısınız?	36	72	14	28	50	100
Gündüzün hayrına inanır mısınız?	36	72	14	28	50	100
Batıla dayandığını düşündüğünüz inançlarınız var mıdır?	15	30	35	70	50	100
Nazara inanır mısınız?	40	80	10	20	50	100
Çevrenizde batıla dayalı inançları olduğunu düşündüğünüz kişiler var mı?	36	72	14	28	50	100
Kötü ruhların (Kara iye, üç harfli, şeytan vs.) varlığına inanır mısınız?	38	76	12	24	50	100
Koruyucu ruhların (Ak iye, melek, evliya gibi zatlar vs.) varlığına inanır mısınız?	33	66	17	34	50	100
İyilik veya kötülük anıldığında gerçekleşebileceğine dair bir inancınız var mıdır?	38	76	12	24	50	100
Uğurlu veya uğursuzluk etkisine sahip olduğunu düşündüğünüz renkler var mıdır?	13	26	37	74	50	100

Tablo 1.'de elde edilen bilgiler doğrultusunda katılımcılar manevi değerlerin uğuruna maddi objelerden daha çok inanırken, uğuruna inandıkları giysi ya da giyim aksesuarı oldukça azdır. Halk inanışlarının varlığına %23 oranında inanılırken, bu inanışların İslam dini ile alakalı olmadığı yönündeki görüş baskındır. Gecenin şerrine ve gündüzün hayrına inanma oranı yüksekken, batıla dayalı düşünceleri olduğuna dair görüşleri %15 oran ile olumsuzdur. Katılımcıların büyük çoğunluğu nazara, iyi ve kötü ruhlarla inanmakta ve iyilik ya da kötülüğü anmaktan kaçınılmaktadırlar. Fakat katılımcıların büyük çoğunluğu (%37) renklerin uğur ya da uğursuzluğuna inanmamaktadır.

4.1. Doğumda Uygulanan Giyim ve Giyinmeye İlişkin İnanışlar

Türklerde doğum oldukça önemli bir olaydır. Doğacak çocuk her türlü tehlikeden korunmalıdır. Bu nedenle zaman içerisinde çocuğu hastalık ve kötü ruhlardan koruma amaçlı birçok uygulamanın yapıldığı söylenebilir. Bu uygulamalar doğum öncesi başlayıp doğum sonrası belli bir süreye kadar devam eden

uygulamalardır. Çünkü geleceğin mirasçıları olarak toplumların özel bir ihtimam gösterdiği çocukların giyimleri de tarihte ayrı bir önem taşımış, bu nedenle çocuk giyim kuşamı, giysi parçalarından kullanım biçimine, süslemesinden, kumasına kadar pek çok özelliği ile ait olduğu toplumun kültürünü yansıtmaktadır (Koca, Kırkıncıoğlu, 2021: 192). Bu bölümde de inanışlar; çocuğu olmayanların uyguladıkları, hamilelikte uygulananlar, doğum sonrası ve çocuk için uygulananlar ve al basmasına karşı uygulananlar olmak üzere sınıflandırılarak açıklanmıştır.

Tablo 2. Doğumda Uygulanan İnanışlar

Çocuğu Olmayanlar İçin Uygulanan İnanışlar	Bölge	İnanç Kodu
Düşük yapan anne boynuna ya da giysisine dua asarsa çocuk sağlıklı doğar.	Aksaray Eskişehir	Örtüleme.
Çocuğu olmayan kadın hocaya muska yazdırıp giysisine takar.	Aydın, Bursa, Kütahya, Eskişehir, Manisa	
Ağaca, türbeye bez, çaput bağlamak	Samsun, İstanbul, Ankara, Bursa, Kütahya	Bağlama.
Kırk kapıdan mendil toplanıp anne adayına verilir. Anne onları saklar.	Samsun	Örtüleme, Sahiplenme.
Delikli bir taş uğurlu sayılarak içinden geçilir. İçinden geçilirken iç çamaşırlar bu taşa sürülür ve giyilirse çocukları olur.	Hatay	Satma, Satın alma.
Hamilelik İle İlgili Uygulanan İnanışlar		
İki minder altına makas ve bıçak konur. Hamile makasa oturursa oğlu, bıçağa oturursa kızı olur.	İstanbul Van Samsun	Sahiplenme.
Hamileyken çocuğa hiç kıyafet satın alınmaz.	Konya, Kütahya, Eskişehir	Örtüleme.
Hamile kadın eşinin ayakkabısından su içerse doğum kolay gerçekleşir.	Bursa	Sahiplenme.
Doğumdan sonrası lohusa ve çocuk için yapılan uygulamalar		
Çocuk kundaklanırsa kötülüklerden korunur.	İstanbul	Bağlama.
Çocuğun sarılık olmaması için sarı bez örtülür, sarı kurdele takılır, sarı giysiler giydirilir.	Ankara-Aksaray Eskişehir Çorum-Bursa Samsun-Hatay	Basma, Basılma.
Yastığın altına üç harfliler gelmesin diye makas konur.	Van İskenderun	Örtüleme.
Lohusanın iç atletine altına cevşen iğnelenir.	Çankırı	Örtüleme,Sahiplenme.
Bebeğin giysisine Ayet el Kürsi takılır.	İskenderun	
Çocuğa yedi yaşına kadar babasının aldığı giysileri giymez.	İstanbul	Satma/Satın alma.
Bebeğe eski ve kötü giysiler giydirilir.	Çankırı	Örtüleme.
Yürürken çok düşen köstekli çocuğun ayağına ip bağlanır. Makasla ip kesilince çocuğun düşmeyeceğine inanılır.	Ankara Çankırı	Bağlama.
Al karısı (Al basması) ile ilgili yapılan uygulamalar		
Lohusaya kırmızı bez bağlanır.	Ankara-Çorum Aksaray-Çankırı	Bağlama, Basma, Örtüleme.
Hamilenin başına çamaşır asılmaz	Eskişehir	Basma.
Çocuk erkek ise babasının ceketi beşiğin üstüne asılır.	Ankara	Sahiplenme.
Al basması olan çocuğun üç cuma ayaklarına düğüm atılır camiye gidip dua edilir. Camiden çıkan herkes okuyup o düğümü çözer.	Bursa	Bağlanma.
Çocuğun yatağının altına makas konulur.	Samsun	Örtüleme.
Bebeğin giysileri balkona asılmaz.	Malatya	Sahiplenme.

Tablo 2.'den elde edilen bilgiler doğrultusunda; Anadolu'nun birçok yöresinden olduğu gibi daha önce düşük yapmış anne adayları kara iyeleri yanına yaklaştırmamak ve çocuğuna musallat olup düşmesine neden olan kara iyelerin dikkatini dağıtmak, örtülemek adına giysisine ya da boynuna dua asmaktadır. Düşük yapan anne adayının aksine hiç çocuğu olmayan anne adayının da muska yazdırıp aynı sebeplerle giysisine iğnelemektedir. Ağaçlara çaputlar bağlanarak adaklar adandığı ve bir eylemin başka bir eyleme bağlandığı görülmektedir. Anne olamayan kadınlar için çocuklu kırk kapıdan mendil alınarak anne adayına verilmekte ve anne adayını onları saklamaktadır. Bu durumun nedeni; ona musallat olan ve çocuk sahibi olmasını

engelleyen kara iyelerin evdeki kırk mendil ile kandırılmak istenmesi, doğacak çocuğun kime ait olduğunun bilinmemesi ile örtüleme niteliği taşımaktadır. Uğurlu sayılan delikli bir taşın içinden geçilirken iç çamaşırlarının bu taşa sürülmesi ve giyilmesi sonucu çocuk sahibi olunacağına dair inanç da taşın uğurundan faydalanma, ait olma düşüncesi ile gerçekleşmektedir.

Halk inanışlarında demirden yapılan eşyalar hem kara iyelere karşı koruyucu hem de onların zararlarını def edici özelliğe sahiptir. Bu inançlar al karısına karşı koruyuculuktan başlayarak, bebeğin cinsiyetini tayin etme, al karısını yakalamak için kullanılan iğneye, kırkların karışmasını önlemek için kullanılan kilitli iğneye kadar varmaktadır (Kalafat, 2009: 123).Hamile iken giysi satın alınmamasında, çocuk olacağını gizlenip (örtülenip) kara iyelerin dikkatini çekmemek amaçlanmaktadır. Hamile kadına eşinin ayakkabısından su içilirken, eşinin ayakkabısı ile bir sahiplik verilerek doğumda başına gelebilecek kara iyelere karşı koruyuculuk kazandırılacağı düşünülmektedir.

Çocuğu bez ile kundaklamanın (bağlamanın) bebek için koruyucu bir görevi olacağına inanılmaktadır. Sarılık hastalığının çocuğu basmasına karşı sarı rengin gücünden yararlanmak amaçlanmaktadır. Makasın manevi gücünün kara iyelerin dikkati dağıtarak gücünü keseceğine inanılmaktadır. Cevşen ve Ayet el Kürsi ile hem sahiplik kazandırma hem de kötü ruhların dikkatini dağıtarak (örtüleyerek) onlara karşı bir savunma yaratmak amaçlanmaktadır.Çocuğa yedi yaşına kadar giysi alınmayarak kara iyelere, üç harflilere, kötü ruhlara çocuğun başkasına ait olduğu izlenimi vermek amaçlanmaktadır. Elbiselerin özellikle iç çamaşırlarının ters giyilmesi, çocukların çirkin elbiselerle gezdirilmesi nazara karşı örtüleme yöntemleridir (Uçkun, 2007: 6). Bu uygulamalar ile sağlıklı ve güzel görünmeyi gizleme, kötü ruhları yanıltma, tersine çevirmek, örtülemek amaçlanmaktadır. Ayağına ip bağlanarak çocuğun kötü yürütmesine neden olacak olumsuzların ip ile birlikte kesilip atıldığına inanılmaktadır.

Türklerin en eski inanışlarından olan Şamanizm'e göre Al Ruhu'nun temsil ettiği Al Basma; kırmızı renkten korkmaktadır. Bu sebeple lohusanın başına beyaz yaşmak ve kırmızı tül bağlanır (Genç, 1997: 15). Geçmiş inanışların temelinde şekillenen bu uygulama, günümüzde de devam etmektedir. Hamilenin başına çamaşır asılmamasının nedeni; giyilmemiş çamaşırların kötü ruhlar tarafından sahiplenerek hamileye al basması için gelmelerini engellemektir. Al basmasını korkutmak için ve çocuğun babasına ait olduğunu belli etmek için çocuğun beşiğine babasının ceketini asılmaktadır. Bursa'da camiden çıkanlara çocuğun ayağına bağlanan düğümün çözdürülmesi ile çocuğa basan al basmasının sökülüp atıldığına inanılmaktadır. Yeni doğum yapan anne ve bebeğini al karısından koruyabilmek için genellikle makas ve iğne gibi demir cinsinden eşyalar vücut üzerinde ya da yastık altına konulmaktadır (Alptekin, Ata, 2018: 148). Al karısının demir cinsi varlıklara yaklaşmadığı inanışı hakimdir. Arnavutlar; gece dışarıda hiçbir giyim eşyasını bırakmamaya çalışırlar. Gözden kaçan bir giysi olmuşsa, semavi varlıklarca sürülen tılsımdan korumak, semavi varlıkların sahipliğinden çıkarılmak amaçlı kullanmadan önce yıkanır (Garnett, 2009: 413). Bebeklerin giysileri de bu inanış paralelinde dışarıya asılmamaktadır.

4.2. Evlilik Dönemi ile İlgili Giyim ve Giyinmeye İlişkin İnanışlar

Bu bölümde inanışlar; evlilik öncesi uygulananlar ve evlilik sürecinde uygulananlar olmak üzere sınıflandırılarak, açıklanmıştır.

Tablo 3. Evlenme Dönemi ile ilgili uygulanan inanışlar

Evlenme öncesi ile ilgili uygulanan inanışlar	Bölge	İnanç Kodu
Evlenmeden önce hiç kalınmayan bir evde kalınıp yastığın altına ağzı bağlı çorap konulursa evleneceğin kişinin görüldüğüne inanılır.	Eskişehir	Bağlanma.
Bekarlar kısmeti açılışın diye nişan kurdelesinin parçasını yerler.	Çorum	Bağlanma.
Gelinlik önceden denenirse uğursuzluk getirir.	Hatay	Sahiplenme,Bağlanma.
Evde evlenmek isteyen bekar erkek varsa kapı eşiğine ayakkabısının tekini çakar.	Çankırı	Bağlama.
Evlilik sürecinde uygulanan inanışlar		
Düğünde siyah giyilmez.	Van	Sahiplenme,Örtüleme.

Tablo 8'de ifade edilen inanışlara göre; Evlenmeden önce bağlanarak yastığın altına konan çorabın, kısmetin bağlanıldığı kişiyi temsil ettiğine inanılmaktadır. Nişan kurdelesinin bağlılığı temsil ettiğine inanıldığı için bu bağlılığın yutan kişinin başına da gelmesi amaçlanmaktadır. Gelinliğin giyilip boş bırakılması ile kötü ruhlarca sahiplenileceği ve kısmetin bağlanılacağına inanılmaktadır. Ayakkabı teki ile evine bağlanma (evlenme) isteği vurgulanmakta, diğer tekinin arandığı ifade edilmeye çalışılmaktadır.

Osmanlı Dönemi'nde 1554'den 1562'ye kadar Avusturya elçisi olarak görev yapan OgierGhiselin de Busbecq bu süredeki gözlemlerini arkadaşına yazdığı mektuplarında: "Türklerin felaketi hatırlattığı için siyahı sevmediklerini ve daha çok yeşili tercih ettiklerini" anlattığından bahseder (Arığ, 2006: 144). Siyah rengin kara iyelerce sahiplenildiği düşüncesi ile düğünde bu renk giyilmeyerek (örtülenerak) uğursuzluk olmasını engellemek amaçlanmaktadır.

4.3. Ölüm İle İlgili Giyim ve Giyinmeye İlişkin İnanışlar

Bu bölümdeki inanışlar; gömülmeden önce uygulananlar ve gömüldükten sonra uygulananlar olmak üzere sınıflandırılarak, açıklanmıştır.

Tablo 4. Ölümle İlgili İnanışlar

Gömülmeden önce uygulanan inanışlar	Bölge	İnanç Kodu
Beyaz kefen ya da örtü ölüyü rahat ettirir.	İstanbul Samsun	Örtüleme.
Ölünün üstüne bıçak ya da makas konulur.	Eskişehir Samsun	Örtüleme.
Ölünün giysileri ölü yıkanır yıkanmaz ölü yıkayanlara verilir.	Hatay	Sahiplenme,Örtüleme.
Gömüldükten sonra uygulanan inanışlar	Bölge	İnanç Kodu
Ölünün hemen o gün ayakkabılarının birine verilmesi gerekir.	Van	Sahiplenme/Örtüleme.
Yakını ölen kadın koyu renk giyinmeye başlar.	Ankara Konya	Örtüleme.
Ölü içeri girmesin diye giysileri yakılır.	Çorum	Sahiplenme.
Mezarının yanına ya da içine giysi konursa, ölü ahirette de onları kullanır.	Hatay	Sahiplenme.

Eski türkler giysilerinde genelde canlı ve açık renkler kullanmayı tercih ettikleri, koyu ve donuk renklerin karanlığı,bilinmeyi,anlaşılmayı, kötü ruhları temsil ettiğine ve insanları olumsuz etkilediğine inandıkları görülmektedir.Ölen kişilere beyaz örtü ya da kefen giydirilmesinin altında; beyaz rengin ak iyelere (iyi ruhlara) ait olduğu ve ölünün onlar tarafından ziyaret edilerek rahatlatılacağına inanılan düşünce yatmaktadır. Ölünü üstüne konan makas ya da bıçağın kara iyelere karşı kalkan olarak kullanılması ve ölüye musallat olmalarını engellemek amaçlanmaktadır. Ölünün giysilerini yıkanır yıkanmaz teslim etmek giysileri sahipli gibi göstererek gerçeği örtülemek ve kötü ruhların dadanmasını önlemek amaçlanmaktadır.

Ölünün ayakkabılarını ölüm günü birine vermek ile; ayakkabıları sahipli gibi göstererek gerçeği örtülemek ve kötü ruhların dadanmasını önlemek amaçlanmaktadır. Yakını ölen kadınlar siyah rengin olumsuzları nitelemesi nedeni ile koyu renk giyinerek etrafa kötü günler geçirildiği ifadesi vermeye çalışmaktadırlar. Ölü içeri girmesin diye giysilerini yakarken, kötü ruhların giysiler aracılığı ile ölünün ruhunu sahiplenmesini önlemek amaçlanmaktadır. Mezarın yanına ya da içine giysi konularak, ölünün giysileri ile ruhuna bir aidiyet kazandırdığına inanılmaktadır.

4.4. Hayatın Rutin Sürecinde Uygulanan Giyim ve Giyinmeye İlişkin İnanışlar

Bu bölümdeki inanışlar; hastalıkların tedavisi için uygulananlar, yaşanan yere ya da iş yerine uğur, şans, bereket getirmesi ya da getirmemesi için uygulananlar ve adak, dilek ile ilgili uygulananlar olmak üzere sınıflandırılarak, açıklanmıştır.

Tablo 5. Hayatın Rutin Sürecinde Uygulanan İnanışlar

Hastalıkların tedavisinde uygulanan inanışlar	Bölge	İnanç Kodu
Çocuklar sarılık olunca sarı, kızamık olunca kırmızı giydirilir.	Van, Bursa	Örtüleme.
Baş ağrısı için başa yazma bağlanır.	Samsun	Bağlama.
Çocuk 40 gün kundaklanmazsa çarpık bacaklı olur.	Samsun	Bağlama.
Boğazı ağrıyan kişinin boynuna tülbent bağlanarak dua ile birkaç defa yukarı çekilirse boğaz ağrısı tedavi edilir.	Mersin	Bağlama.
Yaşanılan yere ya da iş yerine uğur, şans, bereket getirmesi ya da getirmemesi ile ilgili inanışlar	Bölge	İnanç Kodu
Nazar boncuğu ve dua asılır.	Ankara- Aydın Samsun- Van	Örtüleme.
Eski ayakkabı ya da bebek ayakkabısı asmak.	Ankara-Konya	Sahiplenme,Örtüleme.
Yaşanılan yerde giysiler dağıtık bırakılırsa şeytan gelip onları giyer.	Bursa	Sahiplenme.
Adak, dilek ile ilgili inanışlar	Bölge	İnanç Kodu
Ağaçlara bez, çaput, tülbent ya da nazar boncuğu bağlanır.	Bursa- Ankara İstanbul Hatay-Samsun	Bağlama.

Gelinlik kıza adak giden koçun boynuzuna kırmızı kurdele bağlanır.	Ankara (Polatlı)	Bağlama.
Dileğinin gerçekleşmesini isteyen kişi giysi dağıtacağına dair adak adar.	Çankırı	Sahiplenme.

Anadolu'da çoğunlukla sarılık olmaması adına bebeğe sarı örtü örtülmesi geleneği sürdürülmektedir. Van'da ve Bursa'da sarılık olan çocuğa da tedavi amaçlı sarı örtü, kızamık olan çocuğa kırmızı örtü örtülmektedir. Bu şekilde renklerin enerjileri ile hastalığın odağının dağılarak biteceğine inanılmaktadır. Baş ağrısının yazma ile bağlanıp gideceği düşünülmektedir. Samsun'da bebeğin kırk gün boyunca melek olması nedeniyle kötü ruhların dadanıp bacalarını çarpık yapacağı fakat bu sürede kundaklanırsa girecek yer bulamayacaklarına inanılmaktadır. Mersin'de boğaz ağrısı yapan hastalığın dua ile o tülbente bağlanarak boğazdan defedileceği düşünülmektedir. Artvin yöresinde, Fıtık tedavisi için yapılan dualar arasında, yedi adet ip gerilir, yedi kez bağ atılır. Karın ağrısı için üfleme ve ağırları yele rüzgâra katmak gerekir (Yaşar Kalafat, kişisel iletişim, 21 Mayıs 2019). Bulgarlarda; halk hekimliğine çağrılan kişi düğüm atılmış birkaç metrelik atkıyı ya da kuşağı çıkarır ve ölçümler yapar (Garnett, 2009: 215). Sıtma hastalığına iyi gelmesi amacı ile cami penceresine bez bağlanmaktadır (Varlı, 2914: 377). Halk hekimliğinde bağlamanın genellikle ipler ve kuşaklar üzerinden uygulandığı söylenebilir.

Genellikle birçok bölgede olan yaşanan yere ya da iş yerine nazar boncuğu ve dua asmanın nedeni; mavi renk, boncuk ve duanın enerjisinin kara iyelerin dikkatini dağıtarak mekana zarar vermesi engellenmeye çalışılmaktadır. Mekana eski ya da bebek ayakkabısı asılarak sahipli olduğunu vurgulamak ve dikkati oraya çekerek mekanı örtülemek amaçlanmaktadır. Yaşanılan yerde dağılmış giysiler bırakmak kara iyelerin (Kötü ruh, şeytan) giysileri sahiplenerek buraya yerleşeceklerini düşündürmektedir.

Ağaca çaput bağlama uygulamasının nedeni; dileklerin olmasına engel olan kötülüklerin bu şekilde bağlandığına, engellerin kalktığına inanılmasıdır. Halk inanışları sisteminde sahipsiz bir varlık yoktur. Varlıkların bir kısmının sahipleri kara iyelerdir. Bunların şerrinden korunmak için kanlı kurban verilir. Ak iyeler koruyucudur. Onlara şükran sunmak adına da kanlı veya kansız (saçı) kurbanlar verilir (Yaşar Kalafat, kişisel iletişim, 21 Mayıs 2019). Gelinlik kıza giden koçun boynuzunun bağlanarak kısmetinin eşiyile bağlandığı ve ailelerinin ölene kadar süreceği vurgulanmaktadır ve kanlı kurban hediye edilir. Dileklerin kabul olması ile de dağıtılan giysiler kansız kurban (saçı) olarak nitendirilebilir.

4.5. Giyinme ve Aksesuarlar ile İlgili İnanışlar

Bu bölümdeki inanışlar; ayakkabı, başlık, kuşak, kemer, önlük, düğme, iğne, makas ile ilgili uygulananlar, soyunma ve giyinme sırası ile ilgili uygulananlar şeklinde sınıflanmıştır ve açıklanmıştır. Koç ve Koca (2017:151) yapmış oldukları bir çalışmada Türk toplumlarında takı, kuşak ve kemerlerin giysilerin kuşanılmasında önemini büyük olduğunu ve katlı giyim geleneğinin en güzel örneklerinin verildiği Türk giyim kuşamının biçimlendirilmesi söz konusu aksesuarların beden üzerine yerleştirilmesi ile gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Bazen bu aksesuarların beden üzerine yerleştirilmesinin anlamsal niteliklerinden de bahsetmişlerdir.

Tablo 6. Giyinme ve Aksesuarlar ile İlgili İnanışlar

Ayakkabı ile ilgili inanışlar	Bölge	İnanç Kodu
Ölünün ayakkabıları kapı önüne çıkarılır.	Çankırı Eskişehir	Sahiplenme.
Ayakkabıyı ters giymek uğursuzluk getirir ve çarpılır.	İğdir- Samsun Ankara-Bursa	Sahiplenme.
Evin önünde duran ayakkabının ters dönmesi evde huzursuzluğa neden olur.	Hatay	Sahiplenme.
Önce sağ ayak giyilir.	Samsun, Kütahya, Bursa	Örtüleme.
Çocuğun ilk ayakkabısı nazarlık olarak kullanılır.	Ankara-Konya	Sahiplenme, Örtüleme.
Gelinin ayakkabısının altına isim yazılır. İsmi silinen evlenir.	Çorum, Ankara, Samsun, Konya, Eskişehir, Kütahya, Manisa, Aydın	Bağlama.
Başlık ile ilgili inanışlar	Bölge	İnanç Kodu
Köylerde baş bağlama şekline göre kadınların evli, bekar, nişanlı olduklarının saptanır. Eşi ya da yakını vefat eden kadınlar boncuk oyasız eşarplar takmaya başlarlar.	Ankara Konya	Örtüleme, Bağlama.

Kuşak, kemer, önlük vb. ile ilgili inanışlar	Bölge	İnanç Kodu
Gelinlere kırmızı kuşak bağlanır.	Aksaray Eskişehir Ankara- Samsun Konya-Çorum, Sivas, Kütahya, Yozgat	Bağlama.
Geline kırmızı kuşak üç tur dua ile dolanarak bağlanır.	Van, Sivas, Çorum, Yozgat, Kütahya,	Bağlama.
Geline bağlanan kuşağa gayret kuşağı denir. Gelinin erkek kardeşi tarafından 2 defa bağlanıp sökülür. 3. De düğüm atılır. Gelinin evine, eşine bağlı ve gayretli olması amaçlanır.	Hatay	Bağlanma.
Uçkur duvara dönülerek bağlanır. Kişiye yönelerek bağlandığında kişinin nasibinin bağlanacağına inanılır	Kütahya	Bağlama
Düğme, iğne, makas ile ilgili inanışlar	Bölge	İnanç Kodu
Gece düğme dikmek uğursuzluk getirir.	İğdir	Bağlama.
Bebek yeni doğduğunda yastığının altına makas konur.	Bursa	Örtüleme.
Kişinin üstünde dikiş dikmek aklının bağlanmasına ya da iftiraya uğramasına neden olur.	Bursa Hatay	Bağlanma.
Makasla kumaş kesmeden önce düzgün kesmek için ve makas elden ele verilirken kavga çıkmaması için makasa tükürülür.	Van, Eskişehir, Ankara, Hatay, İskenderun, Çorum, Samsun, Aydın	Sahiplenme.
Nikah esnasında makas kapatılırsa o nikah olmaz.	Bursa	Bağlanma.
Düğümler yanlış iliklenirse uğursuzluk gelir.	Hatay	Bağlanma.
Soyunma Sırası ile İlgili İnanışlar	Bölge	İnanç Kodu
Evde çıplak dolaşmak melekleri kaçıır ve üç harfliler musallat olur.	Ankara, Bursa	Sahiplenme.
Önce sağ taraftan soyunulmaya başlanır	Çorum	Örtüleme.
Giysileri ters çıkarıp katlamadan bırakmak uğursuzluk getirir.	Hatay, Kütahya, Bursa	Sahiplenme, Örtüleme.
Giyinme Sırası ile İlgili İnanışlar	Bölge	İnanç Kodu
Ayakkabı sağdan giyilir.	İstanbul İskenderun, Kütahya, Afyon,	Örtüleme
Giysiler önce sağdan giyilir.	Ankara Çorum	Örtüleme
İşler ters gitmesin diye etek baştan geçirilerek giyilir.	Ankara	Örtüleme
Çorap giyerken ayak kibleye doğru uzatılmaz.	Hatay	Örtüleme
Giysilerin ters giyilmesi uğursuzluk getirir ve işler ters gider.	Van- Aydın	Örtüleme
Nazar değmemesi için atlet ya da iç çamaşırı ters giyilir.	Bursa, Kütahya	Örtüleme

Giysi üzerinde farklı malzemeler kullanılarak yapılan süslemelere tüm Türk halklarında rastlamak mümkündür. Bu süsleme çeşitleri kullanılan malzemelerin yansıttığı mesajlar ortak olabildiği gibi, yöresel kültüre bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Örneğin nazardan korunma, bolluk, bereket, zenginlik gibi mesajları ileten malzeme ve semboller ortak olabilmesine rağmen, statü ve duygusal mesajlar yüklenmiş süsleme malzemeleri yörelere göre değişebilmektedir (Koç ve Koca, 2016: 259). Anadolu kültüründe yaygın olarak bedenün üzerine yerleştirilen giysi aksesuarları ve objeler nitelikleri nicelikleri, konumları, renkleri ve sayıları açısından fonksiyonel özelliklerinin yanı sıra inancın unsurları olarak da çok yaygın olarak kullanılmıştır.

Ölünün ayakkabılarını kapı önüne çıkararak ruhunun artık bedenden çıktığı gibi giysilerden de çıkması amaçlanmaktadır. Kara iyelerin ters giden işlere yol açmaları gibi ters duran ya da ters giyilen nesnelere sahiplenerek kötülük ve huzursuzluğa yol açacağına inanılmaktadır. Ayakkabı giyilirken önce sağ ayak giyilerek hayrın gelmesi ve kara iyelerin örtülerek musallat olmaması amaçlanmaktadır. Çocuğun ayakkabısının asıldığı yere sahiplik kazandırdığı ve kara iyeleri örtülediği düşünülmektedir. Bağlanan kısmetin ayakkabının altına yazılan ismin silinmesi ile birlikte çözüldüğüne inanılmaktadır.

Eşi ya da yakını vefat eden kadınların oyasız eşarplar takmaları güzellik görünmelerini örtüleme ve kısmetlerinin bağlı olduğunu vurgulamalarına vesile olurken, baş bağlama şekillerine göre medeni

durumlarını belirtirken kendilerini örtüleme, kısmetlerinin bağlı ya da açık olduğunu vurgulama amacı gütmektedirler.

Bergama Kozak'ta yaşayan Demircidere köyü ile Çanakkale- Bayramiç'te ve Koşuburnu köylerinde yaşayan "Tahtacılar" olarak bilinen Türkmen gelinlerin bellerine kuşatılan kuşaklar "Fatma ana kuşağını" simgeler. Kuşak ve kemerler, soy anlamının temsilcisidir. Yüzyıllar boyunca, gelinin gideceği gün kızlarına babaları tarafından uygulanan "kuşak kuşatma" ritüeli ile kuşatılan bu kuşağın tılsımlı varlığına inanılmıştır (Sürür, 1983: 233). Gelinin beline kırmızı kuşak bağlanması Anadolu'da oldukça yaygın bir uygulamadır. Fakat bu uygulama bölgelere göre bazı ufak değişiklikler göstermektedir. Genelde dua ile bağlanan kuşak, Van'da üç tur dolanarak bağlanırken, Hatay'da iki defa bağlanma ve sökülme işleminin arkasına üçüncü seferde düğüm atılarak bağlanmaktadır. Bu uygulamada amaç gelinin ailesine, evine, yuvasına bağlı olmasını temsil etmektedir.

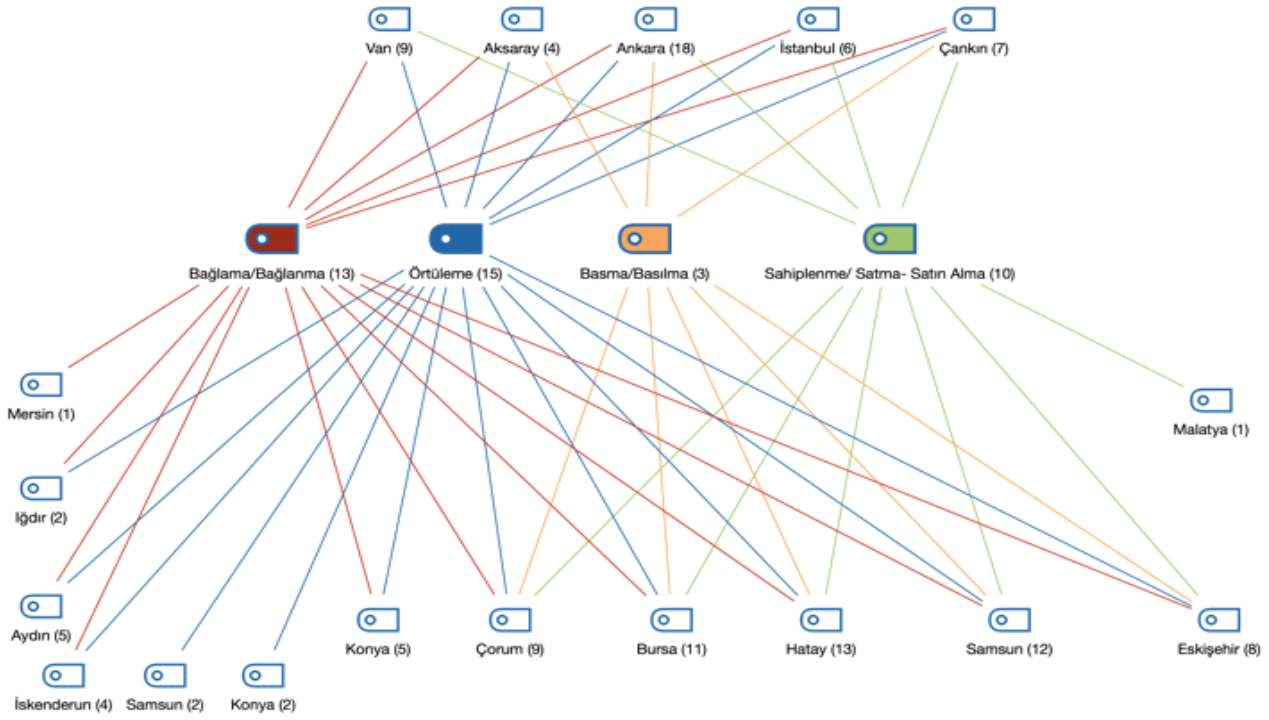
Gecenin şerrine olan inanç temelli olarak gece düğme dikmenin uğursuzluk getireceği, işlerin bağlanacağına inanılmaktadır. Bebek yeni doğduğunda yatağının altına makas konularak kara iyelerin dikkatini bebekten uzaklaştırmak, bebeği örtülemek amaçlanmaktadır. Günümüzde de sıklıkla uygulanan üstte elbise dikmenin uğursuzluk olduğuna dair inanış, Eflaki'nin Ariflerin Menkıbeleri'nde anlatıldığı gibi, Mevlana döneminde de kısmeti bağlayan, uğursuzluklara yol açan bir davranış olarak bilinmektedir (Emiroğlu, 2019: 8-9). Makasa dadanan kara iyeleri kovmak amacı ile makasla bir şey kesmeden önce ya da elden ele verilirken tükürülmektedir. Nikah esnasında makas kapatılırsa gelin ve damadın kısmetlerinin bağlandığı düşünülmektedir. Düğmeler yanlış iliklenirse, terslikleri sahiplenilen kara iyelerin kişiye musallat olarak şansını bağladığına inanılmaktadır.

Evde çıplak dolaşmak (giysisizlik) sahipsizlik yaratarak üç harflileri çağırır ve musallat olmalarına ortam hazırlar. Önce sağ taraftan başlanarak giyinmek kara iyelere karşı koruyucu bir uygulamadır. Giysileri ters bırakmak kara iyelerin giysileri sahiplenmesine neden olacağı için katlayarak giysileri örtülemek amaçlanmaktadır.

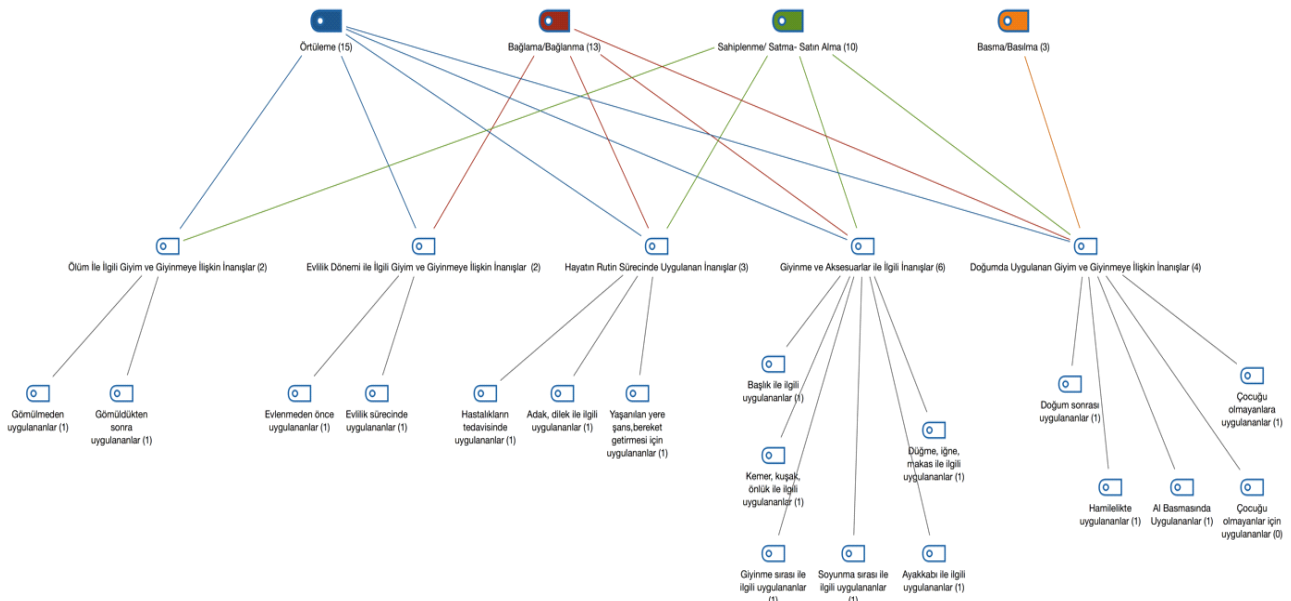
Ayakkabıları ve giysileri sağdan giymek kara iyelere karşı koruyucu nitelik kazandırmaktadır. İnsan vücudunun başlangıcı baş olarak kabul edildiğinde; eteklerin ayaktan giyilmesi ters giyilmesi olarak kabul edilmekte ve kara iyelerin terslikle geleceğine inanılmaktadır. Bu nedenle Ankara bölgesinde etek uğursuzluk getirmemesi amacı ile baştan başlayarak giyilmektedir. Aynı şekilde ayakların kibleye doğru uzatılarak çorap giyilmesi ve giysilerin ters giyilmesi ile yine tersliğin geleceğine inanılmaktadır. Fakat Bursa'da nazar değmemesi için bir terslik katmak amacı ile iç çamaşırının ters giyilmesi uygulaması bulunmaktadır.

Şekil 1. Bulgular sonucu ortaya çıkan kelime bulutu

Şekil 2. Şehirlere göre kodların dağılımları

Şekil 3. Kodların inanış ve uygulamalara göre dağılımı

5. SONUÇ

İnsanların ve toplumların yaşamları incelendiğinde; yaşamlarını etkileyen faktörlerden birinin de korkuları olduğu görülebilir. Günümüzde nedenlerini açıklayabildiğimiz birçok olay ilk çağ insanları için nedenini açıklayamadığı gizemli, olağanüstü olaylar olabilmiş, nedenini çözemediği olayların temelinde de doğa üstü güçlerin yattığına dair inanışlar geliştirilmiştir. İlk insanlardan günümüze kadar devam eden bir takım halk inanışları ve bu inanışları doğrultusunda geliştirilen uygulamalar; temelde insanların fiziksel olarak karşılayamadığı korkularına düşünsel olarak geliştirdikleri yöntemlerin uzantılarıdır denilebilir.

İnsanların doğa üstü olarak niteledikleri güçlere karşı verdikleri mücadeleler, onların kültürel yapılarını da etkilemiştir. Toplumların yaşadıkları coğrafyaya göre bu güçler değişim gösterebilmektedir. Dolayısı ile her toplumun kutsalları ve korkuları farklılık gösterebilmektedir. Bu durum da yaşam tarzlarından sanatlarına kadar her toplumda farklı bir kültürel yapının gelişmesine zemin hazırlamıştır.

En eski uygarlıklardan birisini geliştirmiş olan Türkler de doğa üstü güçlerden etkilenmiş, onların insan yaşamında büyük yeri olduğunu kabul etmişlerdir. İnanç sistemlerinde, eşyalarında, giysilerinde ve adetlerinde doğa üstü olarak niteledikleri güçlerin izlerini görmek mümkündür. Günümüzde çoğu kez anlamlandırılmayan ve Anadolu'nun birçok yerinde uygulama alanı bulan bazı ritüellerin kökeninde, Orta Asya'da oluşturularak günümüze kadar gelen kültürün etkileri bulunmaktadır.

Günümüzde bu tür halk inanışlarının tamamen veya kısmen devam ettiği bazılarının günümüz koşullarına uyarlandığı görülmektedir. Bazı inanışların kökeninde o toplumun varlığını sürdürmesini sağlayan uygulamaların günümüze yansması olduğunu söylenebilir. Giysilerin insanları tanımlayan, kültürleri hakkında bilgiler veren kimlikleştirme araçları olduğu düşünüldüğünde bu etkilerin giyim kuşam kültüründe de kendini gösterdiği görülmektedir. Bu araştırmada, halk inanışlarındaki uygulamaların giyim-kuşam kültürüne yansımalarını ve nedenlerini tespit edilmeye çalışılmıştır ve örtüleme, sahiplenme, satma/ satın alma, bağlanma/ bağlanma gibi kodlar üzerinden halk inanışlarımızın giyim kuşam alanında nasıl yer bulduğu, insanların bu inanışlara bakış açıları, günümüzde uygulama yöntemleri incelenmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- Alptekin, A.,B., Ata, E.,N. (2018). Türk Folkloru ve Halk Anlatılarında Biçki Dikiş. *Biçki Dikiş* (Ed. Emine Gürsoy Naskali) kitabı içinde, İstanbul: Libra Kitap, 139-164.
- Arıç, A., S. (2006). Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXII, 64-65-66, 141-160.
- Artun, E. (2012). Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri-Öğretiler- Dinler. http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_inanc_sistemleri.pdf. Adresinden 9 Haziran 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Atsız, H. (2004). Psikoanalitik Kuramda Dinin Kökeni ve Gelişim Süreci. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(2), 95-120.
- Ayhan, İ., Yarar, F. (2005). Batıl İnançların Psikolojisi. *Pivolko Bülten*, 4(17), 15-19.
- Ayten, A., Köse, A. (2009). Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(2), 45-70.
- Barnard, M. (2001). *Fashion as Communication*. London, New York: Routledge.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçay Basım Yayın.
- Çobanoğlu, Ö. (2019, Nisan 03). Türk Kültüründe Şamanizm. Karatekin Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Gelenekli Türk El Sanatları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde düzenlenen konferans, Çankırı.
- Emiroğlu, K. (2019). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.
- Ergun, P., Alptürker, G. (2017). Çocuksuzluk Sağaltımında Satınalma Ritüeli-Ritüelin Tarihsel Bağlamı ve Metaforik Dili. *Milli Folklor*, 29(115), 79-90.
- Garnett, L.,M.,J. (2009). *Türkiye'nin Kadınları ve Folklorik Özellikleri*. İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar.
- Genç, Reşat (1997). *Türk İnanışları ile Millî Geleneklerinde Renkler ve Sarı-KırmızıYeşil*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kalafat, Y. (2001). Alanya Yöresinde Kilit-Bağ-Kitlenmek-Bağlanmak. *Erdem*, 13(39), 589-598.
- Kalafat, Y. (2009). *Kodlar-Kültler I*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Koca, E., Kırkıncıoğlu, Z. (2021). Biçimsel Özellikleri İle Anlamlandırılan Bir Giysi: Yarlık. *Milli Folklor*, 17(129), 192-203.
- Koca, E., Koç, F. (2019). "Genç Kızların Kişisel İmajlarında Giyim Tarzı Ve Değerler İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", 24 Kasım Başöğretmen Uluslararası Eğitim ve Yenilikçi Bilimler Sempozyumu, 23-24 Kasım, Ankara, (11 ARALIK 2019), s. 153-164.
- Koç, F., Koca, E. (2015). Kütahya'nın Entarili Geleneksel Kadın Giysilerinin Göstergibilimsel Çözümlemesi. *Milli Folklor*, 27 (106), 70-87.

Koç, F., Koca, E. (2016). Halk Giyim Kuşamının Yok Olmasına İlişkin Nedenler ve Koruma Altına Alınması Gerekliliğinin 5n1k Yöntemi ile Analizi. *Electronic Turkish Studies*, 11(2), 755-778.

Koç, F., Koca, E. (2016). Türk Halk Giyiminde Kullanılan Süslemelere Tipolojik Bir Yaklaşım. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 5 (19), 237-262.

Koç, F., Koca, E. (2017). “Türk Topluluklarının Giyim Kuşam Kültüründe Ortak Değerler”, Türk Dünyasında Ortak Kültürel Değerler Ortak Miras (Editör: Nebi ÖZDEMİR). s.137-168. ISBN:978-605-81830-0-1.

Nietzsche, F. (2001). *Kayıp Bir Kıta*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sürür, A. (1983) “Ege Yöresi Kadın Giyiminde Geleneksel Toplumsal ve İnançlara Dayalı Ögeler ve Günümüzde Yaşayan Yerel Örnekleri”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, V. Cilt Maddi Kültür, Başbakanlık Basımevi: Ankara.

Şimşek, E. (2017). Türk Kültüründe “Alkarısı” İnanıcı ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 5(12), 99-115.

Uçkun, R. (2007). Balkan Türklerinde Nazar ile İlgili İnanç ve Pratikler. *14. KIBATEK Edebiyat Sempozyumu*, 86-10.

Varlı, M. (2014). *Bid’at, Hurafe ve Batıl İnançlar*. İstanbul: Çınar Matbaa, Yayın.

Yolcu, M. A., Aça, M., Aça, M. (2019). Toplumsal Cinsiyetin İnşası ve Kadın Folkloru: Balıkesir Örneği (Proje No. 117K037). TÜBİTAK SOBAG Proje. <https://app.trdizin.gov.tr/publication/project/detail/TVRnMU9UQXc=> adresinden 25 Temmuz 2021 tarihinde erişilmiştir.

Kişisel Görüşme

Yaşar Kalafat, Kişisel İletişim, 28 Mart 2019, 21 Mayıs 2019.